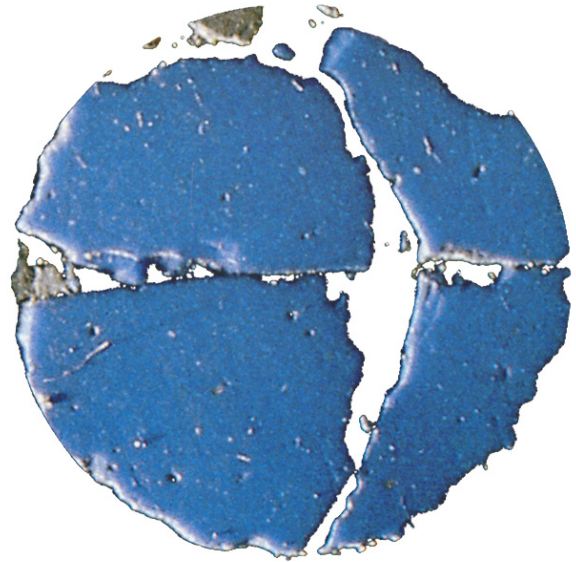

weet & durf

*De logica is weliswaar onverbiddelijk,
maar een mens, die leven wil, weerstaat zij niet.*

Franz Kafka

filosofie in frankrijk

www.weetendurf.nl

**Het gewone leven en de ziel:
16^e- en 17^e-eeuwse spanningen**

Chissey-en-Morvan

9 t/m 14 september 2012

**Jaap Gruppelaar
&
Paul Juffermans**

www.weetendurf.nl

[Filosofie in Frankrijk](#)

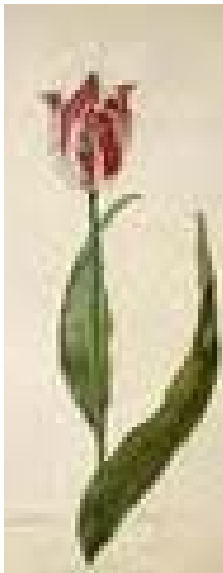

J.Gruppelaar@kpnplanet.nl

Het gewone leven en de ziel: 16^e en 17^e eeuwse spanningen

In de 16e en 17e eeuw ontstaat in Europa een nieuw zelfbeeld of beter gezegd een mensbeeld waarin het 'zelf' voorop staat. Deze tijd ontdekt het 'individu'. Beslissend is niet de groep waartoe men van oudsher behoort, maar de eigen identiteit die men zelf actief vormgeeft. De ontdekking van het individu is m.n. door Jacob Burckhardt in zijn *De cultuur der Renaissance in Italië* (1860) beschreven en sindsdien een geïkt thema in studies over het vroeg-moderne Europa. Ook Charles Taylor laat in zijn *Bronnen van het zelf. De ontstaansgeschiedenis van de moderne identiteit* (1989) uitvoerig zien dat het moderne 'zelf' iets radicaal nieuws is. Moderne mensen zijn actieve burgers: zij voeren de regie over het eigen leven, waarderen de alledaagsheid van werk en gezin hoog, richten zich naar een rationele ethiek van passiebeheer en evenwicht.

Judith Leyster
Gheel ende root van Leyden

Emanuel de Witte
De binnenplaats van de beurs te Amsterdam

Rembrandt
Elsje Christiaens

Dit zogenaamd typisch moderne 'zelf'-beeld, met zijn nadruk op individualiteit, eigenheid (authenticiteit, autonomie), rationaliteit, praktische alledaagsheid, zelfexpressie en zelfbeheersing, staat echter inmiddels volop ter discussie onder meer omdat zou zijn gebleken dat het een verkeerd ideaal is: het (samen)leven verarmt als alles draait om 'ik' en 'controle'. In lijn met deze kritiek klinkt ook in studies over de Renaissance en (vroeg) Verlichting een ander geluid door. Typisch voor die tijd is dan niet de ontdekking van het eigenzinnige individu, maar de opkomst van de sterke staat die om te functioneren brave burgers nodig heeft: mensen die zichzelf beheersen. Zelfbeheersing en rationaliteit zijn zo gezien geen eigenschappen van het vrije individu, maar elementen van een machtsstrategie om een samenleving te disciplineren.

Deze veranderde visie is sterk sociologisch: het is niet het individu dat in interactie met andere individuen de samenleving vormt, maar het is de samenleving die het soort mensen produceert dat voor haar functioneren nuttig is. Burgerlijke moraal heeft niet zozeer met bezieling, eigen levensvoering en zelfexpressie van doen, maar is een kwestie van inpassen en aanpassen. Michel Foucault heeft zich vooral in zijn vroege werken (o.a. *Discipline, toezicht en straf: de geboorte van de gevangenis* [1975]) in deze zin uitgesproken. Ook Stephen Greenblatt bekritiseert in zijn invloedrijke studie *Renaissance Self-Fashioning. From More tot Shakespeare* (1980) de burgerlijk-humanistische idee van een creatief individu en concentreert zich op de uitwendige druk (m.n. hofcultuur, spel om de macht) die op *self-fashioning* wordt uitgeoefend. Geen levenskunst, maar overlevingskunst! Geen ethiek, maar taktiek! Met het oog op het Italiaanse hofleven beschouwen Castiglione en Machiavelli deze overlevingskunst inderdaad als het hoogst haalbare. Het is de kunst het 'zelf' verborgen te houden!

Deze nadruk op waakzaamheid (prudentie) heeft uiteraard ook te maken met de enorme onveiligheid vanwege de schijnbaar onophoudelijke reeks (burger)oorlogen in het vroeg-moderne Europa, vaak religieuze oorlogen, want men stond elkaar naar het leven omdat er verschillend werd gedacht over ziel en zielenheil: in de buitenwereld slaags over de binnenwereld!

Inmiddels is echter ook deze benadering die de binnenwereld (zelf, ziel, identiteit) ziet als een afgeleide, een artefact of zelfs een fictie onder vuur komen te liggen. In nieuwe studies over de vroeg-moderne tijd is juist weer aandacht voor het renaissance-ideaal van een mens die zichzelf (eigen opvattingen, eigen geloof, eigen levensvoering) ernstig neemt, die zich niet maskeert en aanpast, maar die zich in woord en gedrag vrijmoedig uit (*parrèsia*) en die anderen graag wil laten zien wie hij is (*sincerità, sincerity*). Opmerkelijk is dat ook Foucault in zijn latere werk opteert voor authenticiteit en levenskunst ('een cultuur van het zelf') die hij echter niet in de renaissance, maar in de klassieke oudheid ontdekt en die hij aan onze tijd ten voorbeeld stelt.

De discussie over het (vroeg-)moderne zelf - hierboven summier aangeduid - is het onderwerp van deze cursus. Het is de bedoeling aan de hand van diverse 16^e en 17^e eeuwse filosofen te laten zien dat en hoe zij het 'zelf' problematiseren, welke noties, thema's en denkvormen (strategieën soms) zij hanteren en ook hoe zij zichzelf in hun eigen werk manifesteren of verbergen. Wij gaan ook in op de betekenis van de veranderende waardering van Renaissance en vroege Verlichting voor het huidige debat over individualiteit en identiteit.

Meer of minder uitgebreid komen ter sprake: Erasmus, Castiglione, Machiavelli, Coornhert, Lipsius, Montaigne, De Groot, Descartes en Spinoza (zie hun portretten op de vorige pagina). Als secundaire literatuur maken wij gebruik van het werk van (o.a.) J. Burckhardt, R. Popkin, S. Greenblatt, M. Foucault, Ch. Taylor en J. Martin. Ter voorbereiding op de cursus krijgt u een syllabus toegestuurd.

Het sociale programma voorziet in twee films die raken aan onderwerpen uit de cursus. Ook de wandelingen zijn thematisch verantwoord.

Programma

Het gewone leven en de ziel: 16^e en 17^e eeuwse spanningen

Zondag 9 september

17.00 - 18.30 Ontvangst, kennismaking, presentatie weekprogramma
19.00 diner (wijn van het huis)

Maandag 10 september

Burgerlijke moraal

9.00 - 10.45 Jaap Gruppelaar - *Welvaart, oorlog en zielenheil*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Ethiek van het gewone leven*
13.00 Lunch
16.30 - 18.30 Tekstlezing en discussie
21.00 Film

Dinsdag 11 september

Oude filosofie voor een nieuwe tijd

9.00 - 10.45 Jaap Gruppelaar - *Het individualisme van de Renaissance*
11.15 - 13.00 Jaap Gruppelaar - *De Renaissance van het individualisme*
13.00 Lunch
15.00 Wandeling (voor de liefhebbers)
19.00 Diner (wijn van het huis)

Woensdag 12 september

Ethiek als passiebeheer

9.00 - 10.45 Paul Juffermans - *Descartes*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Spinoza*
13.00 Lunch
21.00 Film (extra)

Donderdag 13 september

Het 'zelf' in meervoud: veinzen en ernst

9.00 - 10.45 Jaap Gruppelaar - *Het individu: ontdekking of constructie?*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Grenzen aan de identificatie: het ik en het zelf*
13.00 Lunch

Vrijdag 14 september

Conclusies, actualiteit en vragen

9.00 - 10.00 Jaap Gruppelaar - *De worsteling met zelf-beelden*
10.15 - 11.00 Paul Juffermans - *Zelfkennis voorbij het beeld?*
11.30 - 13.00 Discussie
13.00 Lunch
17.30 - 18.30 Evaluatie
19.00 Afsluitend diner en gesprek, wijn van het huis

